

Vier typen gemeenten

Een laagdrempelig instrument om de belangrijkste verschillen tussen gemeenten een plek te geven in SCP-onderzoek

Lotte Vermeij
Jurjen Iedema
Jeroen Boelhouwer
Ingrid Ooms
Jeanet Kullberg

Inhoud

Kennis voor en over gemeenten	3
Simplificeren van dimensies	4
Constructie van de typologie.....	5
Latenteklassenanalyse	5
Kenmerken van bewoners	5
Keuze van variabelen	5
Gehanteerde criteria.....	6
Beschrijving van de vier typen gemeenten	7
Kleinschalige gemeenten	7
Overwegend kleinstedelijk gemeenten.....	7
Universiteitssteden	8
Welvarende woongemeenten.....	8
Tot slot	10
Literatuur	12
Bijlage A Lijst met gemeenten.....	13
Bijlage B Enkele gegevens ter illustratie van de typen	16

Kennis voor en over gemeenten

De integrale opgaven waar de Nederlandse maatschappij voor staat, spelen zich voor een belangrijk deel af in de lokale omgeving. Bekeken vanuit het perspectief van Nederlanders vormt de eigen leefomgeving een veelbepalende context. De formele en informele instituties die zich daarin bevinden, vormen de *opportunity structure* waarbinnen Nederlanders onderwijs volgen, een loopbaan opbouwen, een woning vinden, zorg ontvangen, activiteiten ondernemen in de vrije tijd, relaties aangaan en zich bezighouden met maatschappelijk doelen. Vanuit het perspectief van de overheid vormen gemeenten een centrale schakel in de benadering van maatschappelijke opgaven op uiteenlopende terreinen als het sociaal domein, de energietransitie, de omgevingsvisie en de woningmarkt. Gemeenten vormen niet alleen een schakel tussen het Rijk en burgers, maar ook tussen de vele decentrale maatschappelijke actoren die betrokken zijn bij maatschappelijke opgaven, zowel binnen de eigen gemeente als in regionaal verband. Door decentralisaties en regionalisering wordt de rol van gemeenten groter en meer beleidsvormend.

In de manier waarop maatschappelijke opgaven zich lokaal manifesteren, bestaan grote verschillen tussen gemeenten (Cordeweners 2020; PBL 2020). Enerzijds hebben gemeenten te maken met uiteenlopende ruimtelijke, economische en organisatorische omstandigheden. Anderzijds hebben zij te maken met de mensen die er wonen, die in uiteenlopende rollen een beroep doen op de overheid en hier op verscheidene manieren hun stempel op drukken. Zoals regionale vergrijzing de bewegingsruimte van gemeenten op het terrein van zorg mede bepaalt (De Jong en Kooiker 2018), spelen de verschillende manieren waarop migratie neerslaat een rol op het gebied van samenleven (WRR 2020) en zijn economische kansen sterk afhankelijk van het aanwezige menselijk kapitaal (Florida et al. 2008).

Zowel de toenemende regierol van gemeenten als de ruimtelijke differentiatie gaan gepaard met een groeiende kennisbehoefte bij decentrale overheden en de terechte vraag aan landelijke kennisinstellingen om ook hun van dienst te zijn (ROB 2020; VNG 2019). In het meerjarenplan voor de jaren 2021-2025 kiest het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) ervoor het functioneren van lokale overheden in het sociaal domein de volle aandacht te geven (SCP 2020). In andere vraagstukken, zoals op het terrein van representatie, samenleven en kansenongelijkheid, kreeg de rol van lokale overheden in het meerjarenplan minder prioriteit. Toch manifesteren ook deze vraagstukken zich op eigen wijzen in een lokale context en spelen decentrale overheden hierbij een grote rol van betekenis. Het lijkt daarom ook op deze terreinen goed om – waar mogelijk – te proberen tegemoet te komen aan de kennisbehoefte van decentrale overheden en aan de kennisbehoefte van het Rijk met betrekking tot decentrale praktijken. Deze kennisbehoeften zijn divers en een meer vruchtbare aansluiting tussen de kennisproducten van het SCP en decentrale vragen vergt verdergaande toenadering en uitwisseling.

Een van de relatief simpele manieren waarop decentrale partijen beter bediend kunnen worden, is door de belangrijkste verschillen tussen gemeenten meer vanzelfsprekend naar voren te laten komen in onderzoek. Wanneer dit onderscheid niet gemaakt wordt, ontstaat het beeld van de gemiddelde gemeente – waar veel gemeenten zich niet in herkennen. In deze notitie presenteren we een typologie die is bedoeld als laagdrempelig instrument waarmee de belangrijkste verschillen tussen gemeenten in het onderzoek naar voren gebracht kunnen worden. Deze typologie leent zich bijvoorbeeld voor het analyseren van surveydata, maar ook voor de selectie van cases in kwalitatief onderzoek. Ook in andere onderzoeksmethoden, zoals scenariostudies en effectstudies van lokaal beleid, zijn zinvolle toepassingen denkbaar. We schetsen hieronder kort de overwegingen en

analyses die ten grondslag liggen aan de typologie. Vervolgens beschrijven we de vier onderscheiden gemeentetypen aan de hand van een aantal gegevens. We sluiten af met een aantal opmerkingen over het gebruik van deze typologie.

Simplificeren van dimensies

Het is duidelijk dat de manier waarop lokale contexten samenhangen met de levenskansen van mensen en de maatschappelijke opgaven waar lokale overheden voor staan, bijzonder complex zijn. Zowel ruimtelijke, economische, bestuurlijke als culturele omstandigheden spelen een rol op uiteenlopende schaalniveaus. Omdat deze ruimtelijke inbedding geen hoofdthema vormt voor het SCP, is het niet mogelijk of wenselijk deze al te genuanceerd bij het onderzoek te betrekken. Daarbij werpen onderzoeksmethoden beperkingen op. Zo lenen enquêtes zich niet voor fijnmazige uitsplitsingen en ook bij kwalitatieve methoden zijn de mogelijkheden beperkt om recht te doen aan de vele dimensies waarop gemeenten verschillen. In het algemeen moeten we ons dus beperken tot de *belangrijkste* variatie tussen gemeenten.

De meeste surveydata lenen zich maar beperkt voor ruimtelijke analyses. Deze kunnen doorgaans niet gedetailleerder worden uitgesplitst dan naar het niveau van provincies of bijvoorbeeld arbeidsmarktregio's (zie bv. Vrooman 2017). Hoewel arbeidsmarktregio's fijnmaziger zijn dan provincies, omvatten zij alsnog uiteenlopende soorten woonmilieus, waardoor relevante verschillen buiten beeld blijven. Het onderscheiden van enkele categorieën is daarom vaak een pragmatische oplossing. Wanneer in SCP-publicaties aandacht is voor verschillen tussen gemeenten, is dit vaak ook door simpelweg onderscheid te maken tussen gemeenten naar stedelijkheid of naar de omvang van gemeenten, of door de vier grote gemeenten (G4) te onderscheiden van de overige gemeenten.¹ De vraag is echter of deze indelingen wel het meest zinvol zijn om verschillen tussen gemeenten naar voren te brengen. Binnen gemeenten met een gelijke mate van stedelijkheid of omvang bestaan tenslotte ook nog grote verschillen die mogelijk relevant(er) zijn in het licht van onderzoeksthema's. Naast kenmerken van gemeenten kunnen ook relevante regionale verschillen bestaan en verschillen gemeenten in de rol die zij vervullen binnen bijvoorbeeld de regionale woningmarkt en de *daily urban systems* waarin bewoners hun leven leiden.

De meest uitgewerkte manier waarop binnen het SCP onderscheid is gemaakt tussen gemeenten was voor de *Overall rapportage sociaal domein 2018* (Pommer et al. 2018). Zeven typen gemeenten werden onderscheiden op basis van een gevarieerde combinatie van variabelen, waaronder demografische variabelen, het gebruik van uitkeringen en bijvoorbeeld ook de bevolkingsontwikkeling en stedelijkheid. De typologie bleek informatief in de zin dat deze duidelijke verschillen naar voren bracht in het sociaal domein, zoals het gebruik van voorzieningen en de kwaliteit van leven. Aan de keuze voor de gebruikte variabelen lagen de kenmerken ten grondslag die ook deel uitmaakten van de verdeelsleutel waarmee het Rijk middelen aan gemeenten toekende: de zogeheten risicokenmerken voor het gebruik van voorzieningen. Hoe verdedigbaar ook in de context van het sociaal domein, is deze selectie van indicatoren voor een meer algemeen toepasbare typologie eenzijdig. Ook herkenden gemeenten zich niet altijd in de typen.

---

¹ Binnen het project de Sociale Staat van het Platteland werd lokale landelijkheid (stedelijkheid postcodeniveau) onderscheiden van landelijkheid op een meer regionaal niveau (de reisafstand tot een stad) (Steenbekkers en Vermeij 2013). Omdat deze typologie beperkt bleef tot het platteland en daarbij op het niveau van postcodes werd geconstrueerd wordt deze hier niet genoemd.

Constructie van de typologie

Latenteklassenanalyse

Om onderscheid te maken tussen typen gemeenten voeren we een latenteklassenanalyse (LCA) uit. Deze methode onderscheidt clusters van (in dit geval) gemeenten gebaseerd op de overeenkomsten en verschillen in hun scores op een aantal geselecteerde variabelen (Vermunt en Magidson 2002). Bepalend voor de uitkomst van de analyse zijn vanzelfsprekend de variabelen die in de analyse worden opgenomen.

Kenmerken van bewoners

We kiezen ervoor de typologie uitsluitend te baseren op kenmerken van bewoners, omdat we ervan uitgaan dat in deze kenmerken de belangrijkste informatie besloten ligt over de maatschappelijke opgaven waar gemeenten voor staan. Ten eerste brengen de bewoners maatschappelijke opgaven met zich mee in het beroep dat zij op de overheid doen en de bijdragen die zij leveren aan de samenleving. Ten tweede gaan we ervan uit dat de kenmerken van bewoners de belangrijkste omstandigheden weerspiegelen waar gemeenten mee te maken hebben. Zo zal de keuze voor een woonplaats vaak volgen uit een vergelijking van werkgelegenheid, opleidingsinstellingen, woningaanbod, zorgaanbod en cultureel klimaat (zie bv. De Jong et al. 2016; Tordoir et al. 2015). De keuze om andere kenmerken dan die van bewoners buiten de analyse te laten, sluit ook aan bij de wens tot spaarzaamheid (Liu et al. 2019). Hoe minder ingrediënten de typologie bevat, hoe breder deze toepasbaar is in onderzoek. Elk kenmerk dat is opgenomen in de typologie kan immers niet meer worden gebruikt om verschillen te duiden. Met deze benadering sluiten we aan bij de geodemografische traditie: een toepassingsgerichte traditie die voortbouwt op de vroegere *social area analyses* en veelal gebruikt wordt in marketing en de publieke sector (bv. bij de allocatie van publieke dienstverlening) (Liu et al. 2019; Parker et al. 2007; Singleton en Longley 2009; Xiang et al. 2018).

Keuze van variabelen

Zoals gebruikelijk binnen deze traditie hanteren we een breder scala aan individuele kenmerken dan alleen de klassieke demografische variabelen. Naast leeftijd, huishoudsamenstelling en migratieachtergrond kunnen we veronderstellen dat ook sociaaleconomische kenmerken zoals opleidingsniveau en inkomen relevant zijn bij het onderscheiden van de belangrijkste variatie tussen gemeenten.

Om recht te doen aan de diverse spreidingspatronen die zich kunnen voordoen, gebruiken we binnen de genoemde domeinen verschillende variabelen (zie tabel 1). Zo wordt leeftijd in de analyse opgenomen door twee variabelen: het aandeel oudere inwoners (75 jaar of ouder) en het aandeel jongvolwassenen (20 tot en met 34 jaar). Huishoudsamenstelling is ook met twee indicatoren in de analyse opgenomen: het aandeel alleenwonenden en het aandeel eenoudergezinnen. Het restant bestaat grotendeels uit gezinnen met twee ouders. Gezien de toenemende diversiteit in migratieachtergrond (WRR 2020), is ook de samenstelling op het gebied van migratieachtergrond met twee indicatoren in de analyse opgenomen. We maken hierbij onderscheid tussen Nederlanders met Duitsland of België als land van herkomst en alle andere groepen Nederlanders met een

migratieachtergrond.² Wat betreft de sociaaleconomische status gebruiken we indicatoren voor het opleidingsniveau (zowel hoog als laag) en het inkomen (zowel hoog als laag). Tot slot voegen we vier indicatoren toe met betrekking tot de vermogenspositie (vermogen en schuld) en de inkomensbron (WW- en WAO-uitkering).

Tabel 1

De socio-demografische variabelen die gebruikt werden in de LCA, 2018-2019 (omschrijving en eenheden)

	omschrijving	eenheid
ouderen	aandeel inwoners dat 75 jaar of ouder is	in procenten van de totale bevolking
jongvolwassen	aandeel inwoners 20 tot en met 34 jaar	in procenten van de totale bevolking
alleenwonend	aandeel eenpersoonshuishoudens	in procenten van het aantal huishoudens
eenoudergezin	aandeel eenoudergezinnen	in procenten van het aantal huishoudens met kinderen
van Belgische of Duitse herkomst	aandeel inwoners dat zelf geboren is in België of Duitsland en/of een ouder heeft dat geboren is in België of Duitsland	in procenten van de totale bevolking
migratieachtergrond overig	aandeel inwoners dat zelf geboren is buiten Nederland (excl. België of Duitsland) en/of een ouder heeft dat geboren is buiten Nederland (excl. België of Duitsland)	in procenten van de totale bevolking
lage opleiding	aandeel inwoners met een lage opleiding ^a	in procenten van de totale bevolking
hoge opleiding	aandeel inwoners met een hoge opleiding ^b	in procenten van de totale bevolking
laag inkomen	aandeel huishoudens met een gemiddeld gestandaardiseerd huishoudinkomen eerste deciel	in procenten van het totaal aantal huishoudens
hoog inkomen	aandeel huishoudens met een gemiddeld gestandaardiseerd huishoudinkomen tiende deciel	in procenten van Het totaal aantal huishoudens
vermogen	mediaan vermogen van huishoudens	*1000 euro
schuld	aandeel huishoudens met schulden	in procenten van het totaal aantal huishoudens
WW-uitkering	aandeel inwoners met een WW-uitkering	in procenten van de bevolking van 20 tot en met 64 jaar
WAO-uitkering	aandeel inwoners met een WAO-uitkering	in procenten van de bevolking van 20 tot en met 64 jaar

a Dit omvat onderwijs op het niveau van basisonderwijs, het vmbo, de eerste drie leerjaren van havo/vwo en de entreeopleiding, de voormalige assistentenopleiding (mbo1) en praktijkonderwijs.

b Dit omvat onderwijs op het niveau van hbo of wo.

Bron: CBS (StatLine en dashboard SchuldenproblematiekInBeeld) SCP-bewerking

Gehanteerde criteria

De typologie is in de eerste plaats bedoeld als hulpmiddel bij het invullen en duiden van onderzoek. Naast de statistische beslisriteria die binnen LCA gelden, kijken we daarom ook naar een aantal criteria dat verband houdt met de bruikbaarheid. Zo ligt, als eerste criterium, onze voorkeur bij het onderscheiden van vier tot tien typen. Het onderscheiden van minder dan vier typen zou weinig informatief zijn; meer dan tien typen zou onoverzichtelijk worden. Als tweede criterium heeft het de voorkeur dat typen enigszins gelijkmatig zijn in aantal inwoners. Te grote categorieën zijn weinig informatief; te kleine typen zouden te specifiek kunnen zijn om relevant te zijn. Een ander nadeel van te kleine typen zou zijn dat bij het gebruik van vragenlijstonderzoek te weinig data beschikbaar zouden zijn om betrouwbare uitspraken over het type te kunnen doen. Tot slot kijken we naar de inhoudelijke interpreteerbaarheid van typen, zoals we in de volgende paragraaf zullen toelichten. Op basis van deze criteria kiezen we voor de oplossing met vier typen gemeenten. Deze oplossing heeft

² Uit voorafgaande bestudering van correlaties bleek dat vooral de Nederlanders met een herkomst in een van onze buurlanden in andere gemeenten (vooral in grensgemeenten) wonen dan de andere migrantengroepen (vooral in stedelijke gemeenten).

een entropiewaarde van 0,95 (op een schaal van 0 tot en met 1), hetgeen betekent dat de vier gevonden typen goed van elkaar onderscheiden kunnen worden.

Beschrijving van de vier typen gemeenten

Afgaand op de geselecteerde kenmerken van de inwoners van gemeenten laten de belangrijkste verschillen tussen gemeenten zich dus samenvatten in een vierdeling. We beschrijven deze vierdeling hierna op basis van de volgende informatiebronnen:

- 1 de waarden van de kenmerken die opgenomen zijn in de LCA (zie tabel 1 en 2);
- 2 het aantal en de omvang van de gemeenten (zie tabel 3);
- 3 de verdeling van de typen over Nederland (zie figuur 1);
- 4 de lijst met gemeenten (zie bijlage A);
- 5 ter illustratie betrekken we ook enkele aanvullende gegevens over gezondheid, stemgedrag en vrijwilligerswerk (zie bijlage B).

Kleinschalige gemeenten

Het eerste type bevat het merendeel van de gemeenten (205 gemeenten, ofwel 58%) en ruim een derde van de Nederlanders (36%). Met een gemiddelde omvang van iets meer dan 30.000 inwoners gaat het hier om de naar inwonertal kleinere gemeenten. Binnen dit type vallen de echte plattelandsgemeenten van Nederland, zoals Bronckhorst, Aa en Hunze en Olst-Wijhe, maar ook iets grotere gemeenten als Heerhugowaard, Ommen en Culemborg.

Bekijken we de demografische kenmerken van de inwoners van deze gemeenten, dan zien we dat een groot aandeel inwoners in traditioneel gezinsverband woont; maar weinig inwoners wonen alleen en ook eenoudergezinnen komen hier weinig voor. Verder hebben relatief veel inwoners een laag opleidingsniveau, maar als het gaat om het inkomen is het beeld gemiddeld: zowel uitschieters naar boven als uitschieters naar beneden komen niet zo vaak voor. Dat het vermogen toch vrij hoog is, wijst mogelijk op een groot aandeel woningbezitters. Tot slot hebben weinig inwoners een migratieachtergrond. Al met al is de bevolkingssamenstelling dus niet heel uitgesproken en kan deze als relatief homogeen en traditioneel worden omschreven.

De aanvullende cijfers laten zien dat christelijke partijen hier oververtegenwoordigd zijn, met in totaal een kwart van de stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017. Met 35% is een groot aandeel van de bewoners actief als vrijwilliger. Met uitzondering van overgewicht komen gezondheidsproblemen hier niet bijzonder vaak voor en relatief weinig inwoners zijn eenzaam.

Overwegend kleinstedelijk gemeenten

Het tweede type bevat 87 gemeenten (25%), maar toch bijna een derde van de inwoners (32%). Dit type bevat steden als Almere, Amersfoort, Breda, Haarlem, Heerlen en Zwolle, maar bestaat overwegend uit gemeenten die een stedelijk woonmilieu bieden op een kleinschaliger niveau dan wat we vaak onder stad verstaan. Het gaat dan om te beginnen om woongemeenten in de nabijheid van grotere steden, zoals de voormalige groeikernen Nieuwegein, Capelle aan den IJssel en Zoetermeer. Ook gaat het om gemeenten met een regionale centrumfunctie, zoals Deventer, Enkhuisen, Valkenburg aan de Geul en Steenbergen. Hoewel de gemeenten in dit type redelijk gelijkmatig over Nederland verdeeld zijn (zie figuur 1), tekent zich in Noordoost-Groningen een clustering af, waaronder zich ook een aantal dunbevolkte gemeenten bevinden. Dat ook deze gemeenten tot dit type behoren, betekent dat zij wat betreft kenmerken van de inwoners meer

overeenkomen met de hier onderscheiden kleinstedelijke gemeenten dan met de hiervoor besproken kleinschalige gemeenten.

In vergelijking met andere gemeenten kenmerkt de bevolking van de overwegend kleinstedelijke gemeenten zich door veel personen met een laag opleidingsniveau, een laag inkomen en weinig eigen vermogen. Met relatief veel inwoners met schulden en/of die WAO-uitkering ontvangen, herbergen deze gemeenten relatief veel kwetsbare bewonersgroepen.

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 trokken zowel de Partij Voor de Vrijheid (PVV) als de Socialistische Partij (SP) hier meer kiezers dan elders. Relatief weinig inwoners doen vrijwilligerswerk (28%). Afgelezen aan het hoge aandeel rokers en inwoners met overgewicht komen ongezonde leefstijlen hier vrij vaak voor. Ook zijn relatief veel inwoners eenzaam. Tot slot wonen hier relatief veel inwoners met een lichamelijke beperking.

Universiteitssteden

Het derde type bevat met maar zeventien gemeenten toch nog een kwart van de Nederlanders.³ Het gaat hier om de grotere steden, met name de steden die een universiteit herbergen, zoals Amsterdam, Rotterdam, Enschede en Wageningen. Daarnaast vallen ook Leeuwarden en Den Haag onder dit type, steden waar zich campussen bevinden van respectievelijk de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit Leiden. Ook Diemen en Arnhem behoren tot dit type.

De inwoners van deze gemeenten zijn relatief jong en wonen vaak alleen. Daarbij is de samenstelling divers: tegenover een groot aandeel inwoners met een laag inkomen, schulden en/of een WW-uitkering staat ook een groot aandeel hoogopgeleiden. Ook qua herkomst is de bevolking divers: gemiddeld heeft ruim een derde van de inwoners een migratieachtergrond (34%).

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 behaalden Democraten 66 (D66) en GroenLinks (GL) hier het grootste aandeel kiezers en waren ook de Partij van de Arbeid (PvdA) en de Partij voor de Dieren (PvdD) oververtegenwoordigd. Relatief weinig inwoners doen vrijwilligerswerk (26%). Net als bij de overwegend kleinstedelijke gemeenten ligt ook hier het aandeel rokers hoog en zijn veel mensen eenzaam, maar overgewicht komt hier juist weinig voor.

Welvarende woongemeenten

Het vierde type herbergt met 46 gemeenten maar 8% van de Nederlanders. Qua gemiddeld inwonertal onderscheidt dit type zich niet van de kleinschalige gemeenten, maar uit figuur 1 is een aantal duidelijke clusters te onderscheiden op gewilde locaties. Een deel van deze gemeenten behoort tot het Gooi of de Vechtstreek, zoals Blaricum, Gooise Meren en Wijdmeren. Andere gemeenten bevinden zich in de kustregio, zoals Bergen (NH), Heemstede, Bloemendaal en Wassenaar, of hebben aantrekkelijke – vaak groene – locaties in de nabijheid van een stad, zoals Houten, Renkum, Rozendaal en Zoeterwoude.

Gemiddeld genomen zijn de inwoners van deze welvarende woongemeenten op hoge leeftijd en vooral welvarend. Het aandeel huishoudens met hoge inkomens is hoog, net als het vermogen; het aandeel hoogopgeleiden ligt hier nog hoger dan in de universiteitssteden.

De Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) haalde hier in 2016 veel stemmen (30%) en ook D66 was oververtegenwoordigd. Gemiddeld genomen hebben inwoners een gezonde leefstijl, zoals blijkt

---

³ Als enige kleine gemeente bleek ook Vlieland tot dit type te behoren, onder andere omdat bewoners relatief jong zijn, vaak alleen wonen en over weinig vermogen beschikken. Omdat Vlieland niet past binnen het gekozen label, is deze tot de kleinschalige gemeenten gerekend. Vlieland heeft iets meer dan 1000 inwoners.

uit het lage aandeel rokers en mensen met overgewicht. Ook zijn relatief weinig mensen eenzaam. Vrij veel bewoners doen vrijwilligerswerk (33%).

Tabel 2

Verdeling variabelen over de vier typen gemeenten, 2018-2019 (in procenten en duizendtallen)^a

	kleinschalige gemeenten	overwegend kleinstedelijke gemeenten	universiteits-steden	welvarende woongemeenten
ouderen (≥ 75 jaar)	9,0	9,1	6,7	10,3
jongvolwassen	15,9	16,8	27,1	13,0
alleenwonend	29,6	37,2	51,5	31,7
eenoudergezinnen	16,6	24,2	27,2	18,4
van Belgische of Duitse herkomst	2,7	3,6	3,2	2,4
migratieachtergrond overig	9,0	18,4	30,6	14,8
lage opleiding	31,1	31,0	23,5	20,9
hoge opleiding	24,4	25,4	37,6	41,6
laag inkomen	6,7	9,9	14,1	6,5
hoog inkomen	9,8	7,9	9,2	18,3
vermogen	10,6	3,4	1,1	15,0
schuld	5,6	9,3	9,4	5,0
WW-uitkering	2,3	2,7	6,6	2,4
WAO-uitkering	6,8	8,7	6,6	5,9

a De enige variabele die niet in procenten is, is het vermogen. Deze variabele is weergegeven in duizendtallen euro's.

Bron: CBS (StatLine en dashboard SchuldenproblematiekInBeeld), SCP-bewerking

Tabel 3

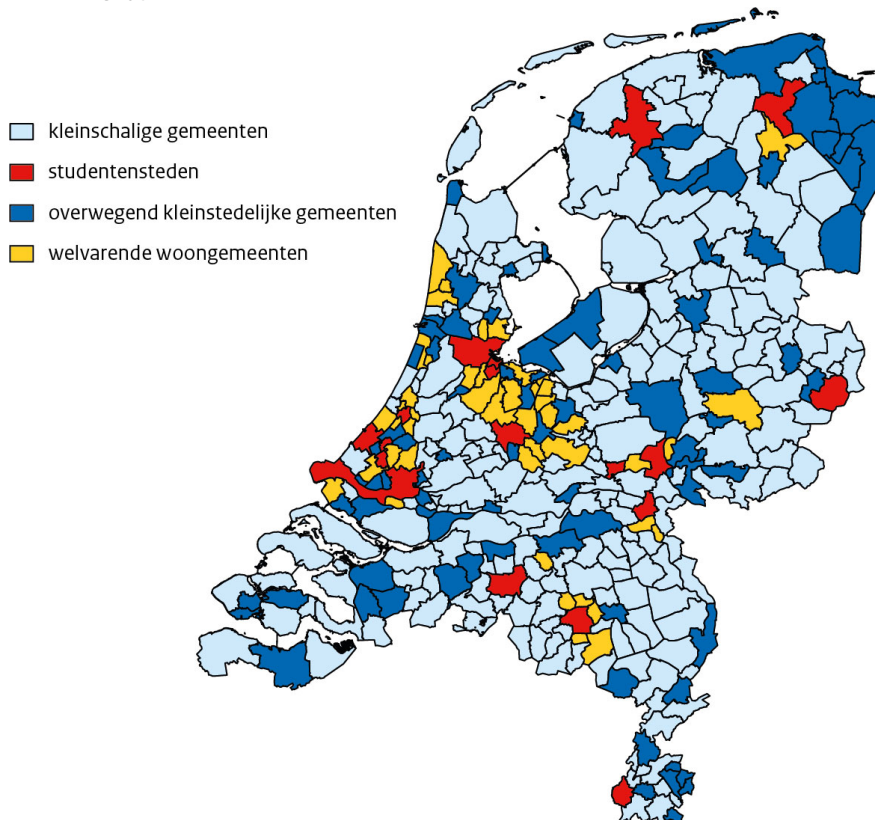
Aantal en omvang gemeenten naar typen, 2020 (in absolute aantallen, gemiddelde aantallen en procenten)

	kleinschalige gemeenten	overwegend kleinstedelijke gemeenten	universiteits-steden	welvarende woongemeenten
totaal aantal gemeenten	205	87	17	46
gemiddeld aantal inwoners per gemeente	30.473	63.713	252.548	28.528
totaal aantal inwoners	6.246.965	5.543.031	4.293.316	1.312.288
aandeel Nederlanders (%)	35,9	31,9	24,7	7,5

Bron: CBS (StatLine), SCP-bewerking

Figuur 1

Verdeling typen over Nederland, 2020

Bron: CBS (StatLine en dashboard SchuldenproblematiekInBeeld) SCP-bewerking

Tot slot

Middels de gevolgde procedure hebben we geprobeerd op een neutrale manier invulling te geven aan de belangrijkste verschillen tussen gemeenten. Hierbij is de verwachting bevestigd dat de demografische kenmerken van de inwoners van gemeenten sterk verbonden zijn met ruimtelijke kenmerken. Naast de ligging en het inwonertal (die in dit document werden uitgelicht) is het aannemelijk dat zich ook duidelijke verschillen voordoen in uiteenlopende aspecten als landschappelijke aantrekkelijkheid, woningvoorraad en werkgelegenheid.

Daarmee is het ook aannemelijk dat maatschappelijke vraagstukken – op terreinen als samenleven, maatschappelijke participatie, representatie, brede welvaart en duurzaamheid – zich in de verschillende typen gemeenten op andere manieren zullen voordoen. Vraagstukken kunnen in het ene type gemeente urgenter zijn dan in het andere: mogelijk bestaan in de diverse universiteitssteden bijvoorbeeld meer maatschappelijke spanningen dan in andere gemeenten. Ook kunnen de vraagstukken andere verschijningsvormen hebben: armoede of schuldenproblematiek heeft mogelijk een ander gezicht in de relatief traditionele kleinschalige gemeenten dan in de diverse universiteitssteden. Tot slot kunnen bij dezelfde vraagstukken binnen verschillende typen gemeenten ook andere mogelijke oplossingen voorhanden zijn, bijvoorbeeld omdat in kleinschalige gemeenten meer draagvlak is voor initiatieven vanuit bewoners.

De hier geïntroduceerde vierdeling is bedoeld als laagdrempelig instrument om de belangrijkste verschillen tussen gemeenten naar voren te laten komen in SCP-onderzoek. Het onderscheiden van

kleinschalige gemeenten, overwegend kleinstedelijke gemeenten, universiteitssteden en welvarende woongemeenten brengt maar een deel van de variatie in beeld, maar doet meer recht aan variatie binnen Nederland dan eendimensionale indelingen, zoals stedelijkheid, of het geheel achterwege laten van verschillen.

Literatuur

- Cordeweners, T. (2020). *Dwars door Nederland. Ruimtelijke verschillen in beeld* (strategische verkenning 3). Geraadpleegd 1 maart 2021 via <https://kennisopenbaarbestuur.nl/rapporten-publicaties/dwars-door-nederland-ruimtelijke-verschillen-in-beeld>.
- Florida, R., C. Mellander en K. Stolarick (2008). Inside the black box of regional development—human capital, the creative class and tolerance. In: *Journal of economic geography*, jg. 8, nr. 5, p. 615-649.
- Jong, A. de en S. Kooiker (2018). *Regionale ontwikkelingen in het aantal potentiële helpers van oudere ouderen tussen 1975-2040*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving en Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jong, P.A. de, A.E. Brouwer en P. McCann (2016). Moving up and down the urban hierarchy: age-articulated interregional migration flows in the Netherlands. In: *The Annals of Regional Science*, jg. 57, nr. 1, p. 145-164.
- Liu, Y., A. Singleton en D. Arribas-Bel (2019). A Principal Component Analysis (PCA)-based framework for automated variable selection in geodemographic classification. In: *Geo-spatial Information Science*, jg. 22, nr. 4, p. 251-264.
- Parker, S., E. Uprichard en R. Burrows (2007). Class places and place classes geodemographics and the spatialization of class. In: *Information, Communication & Society*, jg. 10, nr. 6, p. 902-921.
- PBL (2020). *Balans van de leefomgeving 2020. Burger in zicht, overheid aan zet*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Pommer, E., J. Boelhouwer, E. Eggink, A.M. Marangos en I. Ooms (2018). *Overall rapportage sociaal domein 2018. Wisselend bewolkt*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- ROB (2020). *Signalement Kennis delen*. Den Haag: Raad voor het Openbaar Bestuur.
- SCP (2020). *Meerjarenplan SCP 2021-2025*. Geraadpleegd 1 maart 2021 via www.scp.nl/onderwerpen/meerjarenplan-2021-2025/meerjarenplan-2021-2025.
- Singleton, A.D. en P.A. Longley (2009). Geodemographics, visualisation, and social networks in applied geography. In: *Applied Geography*, jg. 29, nr. 3, p. 289-298.
- Steenbekkers, A. en L. Vermeij (2013). *De dorpenmonitor*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Tordoir, P., A. Poorthuis en P. Renooy (2015). *De veranderende geografie van Nederland*. Amsterdam: Regioplan.
- Vermunt, J.K. en J. Magidson (2002). Latent Class Cluster Analysis. In: J.A. Hagenaars en A.L. McCutcheon (red.), *Applied Latent Class Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VNG (2019). *Kennis voor en van gemeenten. Onderzoeken en leren wat werkt*. Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten.
- Vrooman, J.C. (2017). *De ruimtelijke dimensie van 'Verschil in Nederland'*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- WRR (2020). *Samenleven in verscheidenheid. Beleid voor de migratiesamenleving*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Xiang, L., J. Stillwell, L. Burns, A. Heppenstall en P. Norman (2018). A geodemographic classification of sub-districts to identify education inequality in Central Beijing. In: *Computers, Environment and Urban Systems*, jg. 70, p. 59-70.

Bijlage A Lijst met gemeenten

Tabel A.1

Kleinschalige gemeenten

Aalten	Gulpen-Wittem	Oirschot
Aa en Hunze	Haaksbergen	Oldebroek
Aalsmeer	Haaren	Ommen
Achtkarspelen	Haarlemmermeer	Oost Gelre
Alblasserdam	Halderberge	Opsterland
Alphen aan den Rijn	Hardenberg	Oude IJsselstreek
Ameland	Hardinxveld-Giessendam	Overbetuwe
Asten	Opmeer	Papendrecht
Alphen-Chaam	Oudewater	Raalte
Altena	Peel en Maas	Reimerswaal
Baarle-Nassau	Putten	Renswoude
Barendrecht	Hattem	Reusel-De Mierden
Barneveld	Heemskerk	Rhenen
Beek (L)	Heerde	Roerdalen
Beekdaelen	Heerhugowaard	Rucphen
Beemster	Hellendoorn	Rijssen-Holten
Beesel	Hendrik-Ido-Ambacht	Schagen
Bergen (L)	Heusden	Scherpenzeel
Bergeijk	Hillegom	Schouwen-Duiveland
Berg en Dal	Hilvarenbeek	Simpelveld
Berkelland	Hoeksche Waard	Sint Anthonis
Bernheze	Hof van Twente	Sint-Michiëlgestel
Beuningen	Hollands Kroon	Sliedrecht
Bladel	Horst aan de Maas	Sluis
Bodegraven-Reeuwijk	Hulst	Someren
Boekel	Kaag en Braassem	Staphorst
Borger-Odoorn	Kampen	Stede Broec
Borne	Kapelle	Steenwijkerland
Borsele	Katwijk	Stein (L)
Boxmeer	Koggenland	Súdwest-Fryslân
Boxtel	Krimpenerwaard	Terschelling
Brielle	Krimpen aan den IJssel	Texel
Bronckhorst	Laarbeek	Tholen
Brummen	Landerd	Tubbergen
Bunschoten	Langedijk	Twenterand
Buren	Leudal	Tytsjerksteradiel
Coevorden	Lingewaard	Uden
Culemborg	Lisse	Uitgeest
Cuijk	Loon op Zand	Urk
Cranendonck	Losser	Valkenswaard
Dalfsen	Lopik	Veenendaal
Dantumadiel	Loppersum	Veere
De Fryske Marren	Maasdriel	Venray
De Wolden	Maasgouw	Voerendaal
Deurne	Medemblik	Voorst
Dinkelland	Meerijstad	Vijfheerenlanden
Dongen	Meerssen	Waddinxveen
Drechterland	Midden-Drenthe	West Betuwe
Drimmelen	Mill en Sint Hubert	West Maas en Waal
Dronten	Moerdijk	Westerkwartier
Druuten	Molenlanden	Westerveld
Duiven	Montferland	Westland
Echt-Susteren	Montfoort	Weststellingwerf
Ede	Neder-Betuwe	Wierden
Epe	Nederweert	Winterswijk
Ermelo	Nieuwkoop	Woensdrecht
Etten-Leur	Noardeast-Fryslân	Woerden
Eijsden-Margraten	Noord-Beveland	Wormerland
Elburg	Noordenveld	Woudenberg

Geertruidenberg	Noordoostpolder	Wijchen
Geldrop-Mierlo	Noordwijk	Wijk bij Duurstede
Gemert-Bakel	Nijkerk	IJsselstein
Gennep	Nunspeet	Zaltbommel
Gilze en Rijen	Oldenzaal	Zeewolde
Goirle	Olst-Wijhe	Zuidplas
Goeree-Overflakkee	Oostzaan	Zundert
Grave	Oisterwijk	Zwartewaterland

Tabel A.2

Overwegend kleinstedelijke gemeenten

Alkmaar	Hengelo (O)	Smallingerland
Almelo	Het Hogeland	Stadskanaal
Almere	Hilversum	Steenbergen
Amersfoort	Hoogeveen	Terneuzen
Apeldoorn	Hoorn	Tiel
Appingedam	Huizen	Uithoorn
Assen	Kerkrade	Vaals
Bergen op Zoom	Landgraaf	Valkenburg aan de Geul
Beverwijk	Leidschendam-Voorburg	Veendam
Breda	Lelystad	Velsen
Brunssum	Maassluis	Venlo
Capelle aan den IJssel	Meppel	Vlaardingen
Delfzijl	Middelburg (Z)	Vlissingen
Den Helder	Nieuwegein	Waalwijk
Deventer	Nissewaard	Weert
Doesburg	Oldambt	Weesp
Doetinchem	Oosterhout	Westervoort
Emmen	Ooststellingwerf	Westerwolde
Enkhuizen	Oss	Zeist
Dordrecht	Pekela	Zevenaar
Goes	Purmerend	Zaanstad
Gorinchem	Rheden	Zandvoort
Gouda	Ridderkerk	Zoetermeer
Haarlem	Roermond	Zutphen
Harderwijk	Roosendaal	Zwijndrecht
Harlingen	Rijswijk (ZH)	Zwolle
Heerenveen	Schiedam	
Heerlen	Schiermonnikoog	
Helmond	's-Hertogenbosch	
Hellevoetsluis	Sittard-Geleen	

Tabel A.3

Universiteitssteden

Amsterdam	Enschede	Rotterdam
Arnhem	Groningen (gemeente)	Tilburg
Delft	Leiden	Utrecht (gemeente)
Den Haag	Leeuwarden	Wageningen
Diemen	Maastricht	
Eindhoven	Nijmegen	

Tabel A.4

Welvarende woongemeenten

Amstelveen	Heumen	Soest
Albrandswaard	Houten	Stichtse Vecht
Baarn	Landsmeer	Renkum
Bergen (NH)	Lansingerland	Son en Breugel
Best	Laren (NH)	Teylingen
Bunnik	Leiderdorp	Tynaarlo
Blaricum	Leusden	Utrechtse Heuvelrug

Bloemendaal	Lochem	Voorschoten
Castricum	Midden-Delfland	Vught
De Bilt	Mook en Middelaar	Waalre
De Ronde Venen	Nuenen, Gerwen en Nederwetten	Wassenaar
Eemnes	Oegstgeest	Waterland
Gooise Meren	Ouder-Amstel	Westvoorne
Heemstede	Pijnacker-Nootdorp	Wijdmeren
Heeze-Leende	Rozendaal	Zoeterwoude
Heiloo		

Bijlage B Enkele gegevens ter illustratie van de typen

Tabel B.1

Gezondheid en lichamelijke beperkingen naar type gemeente, 2016 (in procenten)

	kleinschalige gemeenten	overwegend kleinstedelijke gemeenten	universiteitssteden	welvarende woongemeenten
roker	17,8	21,4	22,5	16,4
overgewicht	51,0	52,2	43,3	45,4
eenzaam	39,6	44,4	46,9	39,7
levensverwachting	82,1	81,1	80,7	82,9
lichamelijke beperking	13,9	16,1	14,9	12,0

Bron: CBS (StatLine), SCP-bewerking

Tabel B.2

Stemgedrag bij Tweede Kamerverkiezingen, 2017 en vrijwilligerswerk naar type gemeente, 2016-2017 (in procenten)

	kleinschalige gemeenten	overwegend kleinstedelijke gemeenten	universiteitssteden	welvarende woongemeenten
VVD	23	20	18	30
PVV	13	16	11	10
CDA	17	12	8	12
D66	9	11	17	15
GroenLinks	6	8	15	8
SP	9	11	9	6
PvdA	5	6	7	6
CU	4	3	2	2
PvdD	2	3	4	3
50Plus	3	4	3	3
SGP	4	1	0	1
DENK	1	2	3	1
FvD	2	2	2	2
vrijwilligerswerk	35	28	26	33

Bron: CBS (StatLine), Kiesraad en Waarstaatjegemeente (Gezondheidsmonitor), SCP-bewerking